
Aleksa Ćirić

Prva televizijska projekcija na Beogradskom sajmu septembra 1938. godine

Rad je posvećen istraživanju prve televizijske projekcije u Beogradu i međusobnih veza političkog, privrednog i tehničkog razvoja jugoslovenskog društva, u prvoj polovini XX veka, koji su mu projekciju omogućile. Privredni potencijali beogradske političke i poslovne elite, sa ponosom su predstavljani na novom sajamskom prostoru, na levoj obali Save. Deo te promocije je bila i spektakularna javna prezentacija televizijskog programa koju je holandska firma Philips, preko svog beogradskog predstavništva, priredila na Drugom jesenjem sajmu, 10. septembra 1938. godine. Nova medijska tehnologija je izazvala veliki interes savremenika. Ipak, te 1938. godine, u vremenu koje je slutilo izbijanje novog velikog evropskog i svetskog rata, bila je u pitanju tek demonstracija javne zabave.

Uvod

Prvoj televizijskoj projekciji u Beogradu prethodila su dešavanja koja moramo da sagledamo iz dve dimenzije – ekonomske i naučne.

Potreba za osnivanjem centralnog sajamskog prostora u Beogradu prepoznata je od strane beogradskih privrednika još pre Prvog svetskog rata, ali je realizacija ove ideje došla na red tek po okončanju svetskog sukoba (Dokić 1939). Osnivanje „Društva za priređivanje sajma i izložbi u Beogradu” dogodilo se u isto vreme kada i usvajanje Generalnog urbanističkog plana Beograda, 1923. godine (Vukotić-Lazar 2004). Posle raznih predloženih lokacija (Topčidersko brdo, Donji grad beogradske tvrđave, Trkalište kod Careve Ćuprije, prostor oko centrale na Dorćolu) konačno je odlučeno da se za potrebe sajma iskoristi teren na levoj obali Save, neposredno uz prvi drumski most koji

bi trebalo da poveže Beograd sa Zemunom (otvoren 1934. godine) i zapadnim krajevima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Bila je to odluka koja je, pored izgradnje prvog beogradskog aerodroma (1927. godine) na Bežaniji, urbanističkim, saobraćajnim i građevinskim projektima na približavanju Zemuna, vodila osnivanju Novog Beograda, kako je to u planu i naglašeno. Privredna kriza koja je potresla svetsku, pa i jugoslovensku ekonomiju, usporila je, međutim, realizaciju ovih planova. Tako je izgradnja velelepnog zdanja Sajma 1937. godine jeste pokazatelj stabilizovanja ekonomske situacije u zemlji, posle svetske ekonomske depresije.

Televizija, tehnologija i medij XX veka, započinje svoje postojanje još krajem XIX veka. Pojam 'televizija' prvi put je 1891. godine u nauku uveo nemački fizičar Eduard Lizegang, u svojoj knjizi „Doprinos rešenju električne televizije” (Dejanović 2003). Mnogi naučnici su se sporili oko najboljeg načina za realizaciju televizijskog programa. U januaru 1884. godine Nemač poljskog porekla Paul Nipkov patentirao je svoj sistem analiziranja optičke slike. Takozvani 'Nipkovljev točak' predstavlja osnovu za dalje razvijanje televizijske tehnologije. U Berlinu je 1935. godine formirana prva televizijska služba, u novembru 1935. godine počelo je emitovanje eksperimentalnog televizijskog programa iz Pariza. U novembru 1936. godine počeo je sa radom Bi-Bi-Si. Interesovanje javnosti se znatno povećalo od 1937. do 1939. godine, kada je prodaja televizijskih prijemnika u Londonu povećana sa 2 000 na 20 000. Prva javna televizijska stanica na svetu osnovana je u Njujorku 1939. godine. Ovakav napredak u tehnologiji televizijske produkcije naglo je zaustavljen u Evropi za vreme Drugog svetskog rata (Đukić 2007). Živo interesovanje i praćenje pomenutih naučnih ideja u Kraljevini Jugoslaviji, predstavlja parametar modernizacije jugoslovenskog društva.

Aleksa Ćirić (1992), Beograd, Gandijeva 146, učenik 1. razreda Grafičke škole – odsek fotografija u Beogradu

Rad je napisan na osnovu analize istorijskih izvora – arhivske građe Biblioteke grada Beograda i Istorijskog arhiva Beograda, kao i štampe. Da bi se problematika istraživanja što potpunije osvetlila i predstavio širi kontekst dešavanja koristili smo odgovarajuću literaturu: monografije, priručnike, članke iz periodike i zbornika radova.

Rezultati i diskusija

Osnivanje Sajma u Beogradu

Kraljevina Jugoslavija i Beograd kao njen prestoni grad postepeno, oko 1935. godine prevazilaze posledice velike ekonomske krize. Privreda je u usponu, ambicije poslovnih ljudi su sve veće, pa su se obnovili i planovi za osnivanje beogradskog Sajma. Na inicijativu beogradskih privrednih komora (Industrijske, Trgovinske i Zanatske), zatim Glavnog saveza srpskih zemljoradničkih zadruga i mnogih privrednika, decembra 1935. godine „Društvo za priređivanje sajмова i izložbi” započinje izgradnju Beogradskog sajma. Beogradska opština je tom prilikom Društvu besplatno, na pedeset godina, ustupila 36,33 hektara zemljišta, kao svoj doprinos realizaciji ove ideje (Beogradski sajam 1937-1957-1997) Izgradnja se finansira zajmom od Opštinske štedionice (šest miliona dinara), priložima beogradskih banaka, zadužbina, donacijama beogradskih privrednih komora i dobrotvornim priložima građana.

Planove za izgradnju Beogradskog sajma izradili su arhitekte Rajko Tatić, Milivoj Tričković i Đorđe Lukić. Godine 1938, ova trojica arhitekata odlikovana su Ordenom jugoslovenske krune za izradu generalne dispozicije beogradskog sajma i projekata pojedinačnih paviljona. (Vukotić-Lazar 2004)

Šestog juna 1937. godine, u deset časova, svečano je postavljen i osvećen kamen temeljac najvećeg paviljona Beogradskog sajma. Po završenom bogoslužju jedan od sveštenika je pročitao povelju ispisanu na pergamentu u kojoj se kaže da se beogradski sajam podiže 1937. godine za vreme namesništva Kneza Pavla Karađorđevića i Poglavara srpske pravoslavne crkve Nj. Sv. Patrijarha Varnave, na mestu koje je opština grada Beograda poklonila Društvu za priređivanje sajмова i izložbi u Beogradu. Poseban doprinos dovršenju Sajma dali su i predsednik vlade Kraljevine Jugoslavije dr Milan Stojadinović i predsednik beogradske Opštine Vlada Ilić koji je budno pratio rad Društva i finansijski podržavao budžet

dotacijama koje su samo za 1938/39. godinu iznosile 500 000 dinara (Izveštaj društva za priređivanje sajma i izložbi u Beogradu 1939). Svoja očekivanja od ove intervencije Vlada Ilić je video „...u posredništvu između Evrope i čitavog Balkana ... (pri čemu) Beogradski sajam mora da bude ogledalo naše privredne snage” (Ilić 1938: 19)

Prvi beogradski sajam svečano je otvoren 11. septembra 1937. godine. Najvažnije manifestacije i priredbe Beogradskog sajma održane u 1938. godinu su Velika međunarodna Radio izložba (23. januar – 1. februar), Prvi međunarodni sajam automobila u Beogradu (5-15 marta); Veliki jugoslovenski muzički festival filharmonija Beograda, Zagreba i Ljubljane (10-11 april), Veliki prolećni međunarodni sajam uzoraka u Beogradu (od 30 aprila do 9 maja), Prva međunarodna vazduhoplovna izložba (od 28. maja do 13. juna), Veliki jesenji sajam uzoraka (od 10. do 19. septembra). Očigledno je insistiranje na savremenim tehnologijama, industrijskom razvoju i definisanju realnih potencijala jugoslovenske i beogradske privrede u konkurenciji sa svetskim privrednim silama. Otvarajući jesenji sajam ministar trgovine i industrije Nikola Kabalin je istakao „...da je Beogradski sajam merilo našeg rada, ...tačno merilo naših minulih realizovanja i naših budućih mogućnosti... To podstiče inostrane proizvođače da se sve življe interesuju za ovu našu privrednu manifestaciju” (*Politika* 1938b: 9)

Sajam je bio značajan za ekonomski i tehnološki napredak pre svega privrede, ali i svih ostalih delatnosti. Prihod dobijen od zarade sa sajma bio je značajan za grad Beograd i njegove građane. Izveštaj Nadzornog odbora Društva za 1938. godinu konstatuje čist prihod od 3 590 915.18 dinara (Izveštaj društva za priređivanje sajma i izložbi u Beogradu 1939)

Razvoj televizije u Kraljevini Srbiji i Kraljevini Jugoslaviji

Srpska javnost je krajem XIX veka u nekoliko navrata obaveštavana o tehničkim rešenjima koja nagoveštavaju direktan prenos slike na daljinu pomoću aparata koji slede pronalasku telefona (list Ratnik, maja 1880. godine naziva ovaj uređaj budućnosti: „američki telepot”, a ovo ime preuzima i Prosvetni glasnik iste godine). Vasa Pelagić 1892. g. pominje „uređaj za prenos događaja do naše sobe – kinetograf”, a radovi i intervjuui Nikole Tesle, koji je od 1894. do 1897. godine radio na prenosu slike be-

žičnim putem, bili su poznati srpskoj stručnoj javnosti (Dejanović 2003).

Reč „televizija” se prvi put u Srbiji pominje 27. januara 1911. godine u listu *Politika*. U članku pod naslovom „Televizija” opisan je uređaj pomoću koga „...ćemo uskoro na telefonskom aparatu moći da vidimo lice, sa kojim razgovaramo ... na sto kilometara ... i to bez žice” (*Politika* 1911) Posle tehničkog opisa, pri čemu posebno naglašava bežični prenos slike i zvuka, autor razmatra više načina primene novog pronalaska, od neposredne komunikacije do direktnog prenosa raznih događaja.

Posle Prvog svetskog rata jugoslovenska javnost sa povećanim interesom prati savremena tehnološka, pre svega radijska dostignuća. Brojni stručni članci, predavanja, osnivanja preduzeća i zakonske odredbe, prate aktuelna svetska dešavanja. Beograd nije mogao u svemu da sledi savremena naučna i proizvodna dostignuća, ali je bio dobro obavешten i zainteresovan za napredak nauke. Na četvrtoj Radio izložbi u Beogradu, održanoj od 4. do 13. oktobra 1936. godine, u paviljonu Cvijeta Zuzorić na Kalemegdanu, bio je izložen prvi put kod nas jedan model televizijskog aparata. Članovi Radio kluba iz Beograda su konstruisali uređaj nazvan „Davalac i primalac slike sa Nipkovom tačkom od gramofonske ploče i sa glilampom”. Ta naprava nije bila originalna konstrukcija, ali je bila značajna jer je tada prvi put nagovešten praktični rad na polju televizije (Nepotpisan autor 1986). Časopis *Radio Beograd*, u broju od 17. maja 1936. godine, na naslovnoj strani objavljuje veliki članak posvećen televiziji u 1936 (RB 1936), a *Jugoslovenski radio časopis Tesla*, štampan u Novom Sadu, kontinuirano je tokom 1936-1939. objavljiivo članke o televizijskoj tehnologiji (Dejanović 2003).

Televizijska projekcija na Beogradskom sajmu septembra 1938. godine

Otvaranje Beogradskog sajma 1937. godine stvaralo nove mogućnosti u predstavljanju i demonstraciji radio i televizijske tehnike na jugoslovenskom tržištu. U tome izuzetan značaj imaju trgovinska predstavništva, servisi i prodavnice rezervnih delova velikih firmi elektronske industrije u Beogradu. Predstavništva Filipsa, Telefunkena, Simensa osvajaju beogradsko tržište reklamirajući svoje proizvode i vršeći demonstracije njihovih mogućnosti. Posebna Radio izložba na I međunarodnom beogradskom sajmu, septembra 1937. godine, privukla je veliku pažnju, kako izlagača, tako i posetilaca sajma. Posebno je važan bio nas-

tup predstavništva holandske kompanije Filips koja je svoje uzorke izložila čak u dve hale sajma. Na prvom spratu centralnog paviljona po prvi put je predstavljen serijski teleprijemnik, ali u tom trenutku još nije bilo uslova i za realizaciju prvog televizijskog programa (Dejanović 2003).

Veća očekivanja stručne javnosti bila su vezana za narednu sajamsku priredbu, Petu međunarodnu radio izložbu, održanu od 23. januara do 1. februara 1938. godine. Najave realizacije prvog televizijskog programa ozbiljno su shvaćene od strane organizatora, ali su u međuvremenu iskrisle nepremostive teškoće. Filipsova televizijska stanica, kao predviđeni demonstrator, nalazila se tokom zime u Berlinu, i za njeno transportovanje do Beograda bilo bi potrebno angažovati dva posebna železnička vagona. Organizatori izložbe su bili svesni problema, ali su se do poslednjeg trenutka nadali da će se naći neko rešenje (RB 1938a). Umesto toga, kompanija Filips je u sopstvenom paviljonu, pored ostalog, izložila veliku televizijsku vakuumsku katodnu cev. Njen prečnik od skoro pola metra izazvao je posebnu pažnju i divljenje radijskih stručnjaka (RB 1938c). Ovo je, istovremeno bila i promocija još jednog dela izgradnje Filipsovog paviljona koji se etapno završavao tokom 1937. i 1938. godine (IAB). Bila je to jedina elektronska kompanija koja je na Beogradskom sajmu gradila sopstveni izložbeni prostor u nameri da na najširi mogući način predstavi proizvode namenjene beogradskom tržištu.

Konačno, u jesen 1938. godine došlo je vreme da se prvi televizijski program realizuje u glavnom gradu Kraljevine Jugoslavije. U najavama Drugog jesenjeg sajma poseban naglasak je stavljen na atraktivnost programa koji se realizuje u saradnji sa kompanijom Filips i uz finansijsku podršku Uprave beogradskog sajma. Pozivajući posetioce da obrate pažnju na televizijski program, naglašava se da je do praktične primene ovog izuma još daleko jer je redovan program veoma skup, a skoro proročki se postavlja pitanje kada će beograđani imati sledeći put priliku da vide televizijski prenos (Izveštaj društva za priređivanje sajma i izložbi u Beogradu 1939). Pred samo otvaranje Sajma organizator je priredio demonstraciju televizijskog programa za novinare o čemu je *Politika* opširno pisala u broju od 10. septembra (*Politika* 1938a). I tokom samog otvaranja izložbe, pored promocije novog Turskog paviljona i izložbe slatkovodnog ribarstva, najveća pažnja zvanica je usmerena

ka Filipsovom paviljonu i televizijskom programu u njemu.

Televizijski studio u kome su izvođači, kamermani i studijsko osoblje realizovali program podignut je pored Filipsovog paviljona, a ispred studija su parkirane dve prikolice-vagona u kojima je smeštena kompletna oprema, aparati i uređaji potrebni za prenos slike i zvuka (u savremenijoj televizijskoj terminologiji ovakva vozila se nazivaju magnetoskopi). Same prenose posetioci su pratili u Filipsovom i Spasićevom paviljonu preko četiri postavljena ekrana (RB 1938b; Izveštaj društva za priređivanje sajma i izložbi u Beogradu 1939).

Tehnički deo postupka snimanja programa odigravao se u studiju gde je akustični deo procesa sniman mikrofonima, a optički je sniman kamerom. U pitanju su, za to vreme savremene, kamere sa katodnim Braunovim cevima – ikonoskopima, koji u sekundi, preko lika na mozaik ploči od 205 linija načini 25 slika u sekundi. Ova tehnologija je zamenila stari Nipkov kotur sa fotočelijama i omogućila je jasniju, oštrij i kontrastniju sliku. Kamere u studiju su kablovima povezane sa kolima sa kontrolnim uređajima i preko njih sa kolima sa otpremnicima, od kojih jedan služi za prenos slike, a drugi zvuka. Oba otpremnika su ultrakratkotalasna, jačine 50 W (RB 1938b). U ovome leži i jedan od problema tadašnje televizije. Mogućnost korišćenja samo ultrakratkotalasnih frekvenci i prirodna zakrivljenost Zemlje ograničavaju domet na svega 50 kilometara, a razvijeni sistemi relejnih prenosa slike još nisu bili u široj upotrebi, pre svega zbog visoke cene uređaja i komplikovane izgradnje. Zbog toga je i izveden zaključak da će „...na domaće televizijske stanice morati verovatno još malo sačekati” (RB 1938b: 8-9). Iz raznih razloga to „malo” se produžilo na čitavih 18 godina, jer je prvi sledeći televizijski program u Beogradu realizovan i projektovan jula 1956. godine u zgradi Tehničke visoke škole, u okviru proslave stogodišnjice rođenja Nikole Tesle. Tada je korišćena nova Simensova oprema, sa predajnikom snage 100 W i antenom na krovu zgrade. Ovu opremu je za tu priliku od proizvođača iznajmio preduzeće Jugoelektro (Đukić 2007).

Tehničko vodstvo televizijskog programa preuzela je na sebe ekipa holandskih stručnjaka koja je u Beograd doputovala zajedno sa opremom. Na čelu tima nalazio se inženjer koji je rukovodio celokupnom instalacijom i realizacijom, dok je u sećanju učesnika ostao visoki dobroćudni i čuljivi Holanđanin,

tehničar koji je u studiju snimao emisije koje su se svakodnevno, od 10 do 12 i od 16 do 19 časova emitovale na Beogradskom sajmu. Dnevno je bilo pet projekcija, a pomoć u realizaciji programa je pružao i beogradski radio tehničar Mladen Pervan, koji je pod ugovorom sa Filipsom obavljao poslove kamermana od 1. do 20. septembra 1938. godine. Može se reći da je Pervan tako postao i prvi profesionalni srpski televizijski snimatelj (Dejanović 2003).

Realizacija programa izazvala je veliko interesovanje beogradske javnosti i svih posetilaca Sajma. Na projektu televizijskih dramskih priloga i skečeva angažovani su glumci Narodnog pozorišta i dramske grupe Radio Beograda: Marica Popović, Jovan Gec, Žanka Stokić, Blaženka Katalinić, Viktor Starčić, Žarko Cvejić, Mića Vasić, Neda Aleksandrović i drugi. U programu su učestvovali i beogradski novinari i popularni interpretatori narodnih pesama, a prikazivan je i reklamni, veoma profesionalno urađeni filmski žurnal. Svi programi su rađeni uz dobro raspoloženje glumaca i interpretatora i na opšte zadovoljstvo organizatora i posetilaca (*Politika* 1938a; Dejanović 2003).

U svojim sećanjima na prvu beogradsku televizijsku glumicu i ondašnji televizijski spiker Marica Popović kazuje: „Taj prvi program se radio na kratko, a to je značilo da je publika imala priliku da samo na desetinu metara od nas, uživa u 'živoj' slici i da se divi čudu tehnike. Postojalo je veoma veliko interesovanje za naš program među posetiocima sajma. Taj program je trajao 15 minuta, naravno uvek za drugu publiku. Između tih izvođenja bile su pauze radi rashlađivanja uređaja. ... Bila sam počastvovana što su baš mene izabrali, samo mi nije bilo baš lako. Prvo, šminkanje je bilo savim drugačije nego za pozornicu. Lice smo mazali nekakvom žutom bojom, usne ljubičastom. Kad bih stala pred kameru, zasijala je neka žuta i jaka svetlost. Drugo, koliko sam samo puta morala tih dana da ponovim deseterac: sad ćete čuti toga i toga... Inače, bilo je puno zgoda i nezgoda. Sećam se, jedanput je baš Jovan Gec imao svoju tačku, kad iz cevi za uređaje šiknu voda, a on odskoči kao oparen, a onda mu Žanka Stokić dobaci: 'pa to je radioaktivna voda kao u banji, što bežiš'...” (Đukić 2007: 29).

Publika i štampa su neke od izvođača proglasili i prvim televizijskim zvezdama, a broj posetilaca je premašio cifru od 200 000 ljudi. I u uslovima neposredne ratne opasnosti i svetske psihoze stvorene krizom nemačko-čehoslovačkih odnosa zbog Sudeta,

interes za posetu Sajmu nije opadao. Ekскурzije iz unutrašnjosti, đачke, turističke i privredne grupe posetilaca stizale su železnicom, rekom i autobusima u glavni grad i vraćali se svojim kućama pod utiskom da su prisustvovali nečemu novom, neobičnom, nekoj čaroliji koja će ih čekati u godinama koje dolaze. Od ukupnog prihoda Drugog jesenjeg sajma 1938. godine, koji je iznosio 1 308 576 dinara, samo ulaznice prodate za „prikaze televizije” iznose 118 752 dinara (Popović 1938).

Interesovanje pretplatnika časopisa Radio Beograd za mogućnost nabavke televizijskih prijemnika nateralo je redakciju časopisa da upozori svoje čitaoce na strpljenje. Najmanje dva razloga su upozoravala na oprez: pre svega i pored mogućnosti nabavke prijemnog aparata, preko njega ne bi mogao da se prati ni jedan program, jer u tom trenutku nisu postojali nikakvi konkretni planovi za osnivanje stalne beogradske televizijske stanice; i sa druge strane visoka cena tih aparata, koja iznosi 25-30 hiljada dinara, približava se prosečnoj godišnjoj zaradi u to vreme u Beogradu (RB 1938b).

Javnost je bila prijatno iznenađena ovako uspehom izložbom i utiscima mnogobrojnih posetilaca koji su prisustvovali prvoj projekciji. Svi koji su bili bar malo upoznati sa političkim stanjem u zemlji, ali i u celoj Evropi shvatali su da televizija predstavlja izuzetak u dotadašnjoj istoriji napretka tehnologije u svetu. Mnogi su je upoređivali sa otkrićem telegrafa. Ovu projekciju na Beogradskom sajmištu propratila je i štampa, rečima hvale i divljenja. U svim novinskim člancima vidljivo je razumevanje javnosti za značaj televizije. Kao i sva velika otkrića na polju nauke i tehnike i ovo je imalo određeni broj pristalica, ali je bilo i onih koji su se najoštrije protivili televiziji. Bilo je i mnogo ismevanja televizije i pokušaja da se ona neozbiljno shvati. Samo dan nakon svečanog otvaranja sajma i prve mnogo puta najavljivane projekcije televizije u Politici je izašao humoristički članak o prvoj 'žrtvi' televizije. Naime, kroz šaljivu sliku naravi publike koja je navalila da vidi televiziju i, kao po običaju, nekritički se oduševljava i prihvata svaku novotariju, novinar, možda i nesvesno, upozorava na bilo dobre ili loše mogućnosti televizije kao najmodernijeg načina obaveštavanja i informisanja. Skica naših naravi je ovde kombinovana sa savremenim tendencijama, a ovakva humoreska će skoro do danas ostati obeležje srpske štampe (Politika 1938c).

Jedan drugi, po svemu ozbiljniji članak, skreće pažnju na kontinuitet brzog osvajanja i praćenja teh-

ničkih dostignuća svetske nauke, pre svega u oblasti elektronike. Sa ponosom se podvlači nit koja povezuje uvođenje telegrafa u Srbiji, 18. marta 1855, prvog telefona, 14. marta 1883. godine, bežične radio komunikacije početkom XX veka i promociju televizije na Sajmu 1938. godine (Politika 1938d).

Zaključak

Beogradska politička, privredna i tehnička elita se predstavila u najboljem svetlu na novootvorenom Sajmu – emitovanjem televizijske projekcije. Ceo događaj pokazuje praćenje tehničkih dostignuća svetske nauke, pre svega u oblasti elektronike.

Osnivanje sajma 11. septembra 1937. godine, svedočilo je o prevaziđenoj ekonomskoj krizi i privrednom jačanju zemlje. Televizijska projekcija koja je usledila u jesen 1938. godine na Drugom jesenjem sajmu je potvrdila društveni napredak. Televizijske prenose posetioci su pratili u Filipsovom i Spasićevom paviljonu preko četiri postavljena ekrana. Tehničko vođstvo televizijskog programa preuzela je na sebe ekipa holandskih stručnjaka koja je u Beograd doputovala zajedno sa opremom. Realizacija programa izazvala je veliko interesovanje beogradske javnosti i svih posetilaca Sajma. Prema podacima broj posetilaca je premašio cifru od 200 000 ljudi. Beograd je polako stupao na tehničku scenu sveta.

Literatura i izvori

LITERATURA:

Beogradski sajam 1937-1957-1997. 1997. Beograd: Beogradski sajam.

Dejanović V. 2003. *Vreme bez slika.* Beograd: RTS-TVB, Redakcija za istoriografiju.

Dokić T. S. 1939. *Almanah Beograd – prestonica Jugoslavije.* Beograd.

Dragičević-Šešić M. 2007. Privatni život u vreme televizije. U *Privatni život kod Srba u Dvadesetom veku* (ur. M. Ristović). Beograd: Clío

Đukić A. 2007. *Televizija.* Beograd: izdanje autora

Istorija Beograda, 3. 1974. Beograd: SANU i Prosveta

Lončarević D. 1938. *Anali političkih, kulturnih i privrednih događaja, I*

Telefonski imenik za Beograd i Pančevo, 1939.

Vukotić-Lazar M. 2004. Staro beogradsko sajmište – osnivanje i izgradnja. *Godišnjak grada Beograda*, LI: 143.

IZVORI:

Arhivska građa:

Izveštaj društva za priređivanje sajma i izložbi u Beogradu 1939. Biblioteka grada Beograda, B -II-1455. Izveštaj društva za priređivanje sajma i izložbi u Beogradu, Beograd.

Muzej grada Beograda, I 2/1-5004, Jesenji međunarodni sajam uzoraka u Beogradu, 10-19 septembar, Beograd, 1938.

IAB. Istorijski arhiv Beograda. Fond Beogradskog sajma, kutija 2, neobrađena građa.

Članci u dnevnim listovima i periodici:

Ilić V. 1938. 'Zadaci Beogradskog sajma'. *Politika*, 10. septembar

Politika 1911. 'Televizija'. 27. januar, str. 1.

Politika 1938a. 'Na Sajmištu je juče izvršena uspela proba stelevizijom'. 10. septembar, str. 7.

Politika 1938b. 'Svečano je otvoren Beogradski jesenji sajam'. 11. septembar, str. 9.

Politika 1938c. 'Prva žrtva televizije'. 11. septembar, str. 12.

Politika 1938d. 'Od morzeovog telegrafa u Srbiji do prve javne priredbe televizije'. 18. septembar, str. 16.

Politika 1986. 'TV aparat iz 1936. godine'. 25. jul

Popović S. 1938. 'II Beogradski jesenji međunarodni sajam uzoraka'. *Beogradske opštinske novine*, datum, strana

RB 1936. Televizija u 1936. Radio Beograd, 1, 17. maj

RB 1938a. Izgleda de se Beograd ni ove godine neće moći da divi televiziji. Radio Beograd, 1, 9. januar

RB 1938c. Oko izložbe i kroz izložbu. Radio Beograd, 3, 30. januar

RB 1938b. Televizija na Beogradskom sajmu-tehnički deo. Radio Beograd, 7-8, 18-25. sempembar

Aleksa Ćirić

The First Television Broadcast in Belgrade in September 1938

This paper is dedicated to the exploration of the first television broadcast in Belgrade and mutual relationships of political, industrial and technical development in the Yugoslavian society in the first half of the twentieth century, which made the broadcast possible. The industrial potential of Belgrade's political and business elite was proudly introduced at the new fair situated on the left bank of the Sava River. Part of the promotion was a spectacular public presentation of television programme, which the Dutch company Philips made possible through their Belgrade office, at the Second autumn fair on September 10th 1938. New technology caused big interest among ordinary people. Nevertheless, in 1938, in a time which boded new war conflicts, this presentation was only spectacular entertainment. ☹